

**MATEMATICKO-FYZIKÁLNÍ
FAKULTA**
Univerzita Karlova

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Štěpán Stenclák

Vizuální browser grafových dat

Katedra softwarového inženýrství

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Martin Nečaský, Ph.D.

Studijní program: Informatika

Studijní obor: Softwarové a datové inženýrství

Praha 2020

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Beru na vědomí, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona v platném znění, zejména skutečnost, že Univerzita Karlova má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle §60 odst. 1 autorského zákona.

V dne

Podpis autora

Poděkování.

Název práce: Vizuální browser grafových dat

Autor: Štěpán Stenclák

Katedra: Katedra softwarového inženýrství

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Martin Nečaský, Ph.D., katedra

Abstrakt: Abstrakt.

Klíčová slova: klíčová slova

Title: Visual browser of graph data

Author: Štěpán Stenclák

Department: Name of the department

Supervisor: doc. Mgr. Martin Nečaský, Ph.D., department

Abstract: Abstract.

Keywords: key words

Obsah

Úvod	2
0.1 Resource Description Framework	2
0.1.1 Turtle jazyk	3
1 Vue.js framework	5
1.1 Vuex	5
1.1.1 Computed properties	5
1.1.2 Watchers	6
1.1.3 Změna stavu	6
1.2 Vue framework	6
2 Požadavky na systém	8
2.1 Konfigurace	8
2.2 ViewSet	8
2.3 View	9
2.4 Expansion	9
Závěr	11
Seznam použité literatury	12
Seznam obrázků	13
Seznam tabulek	14
Seznam použitých zkratk	15
A Přílohy	16
A.1 První příloha	16

Úvod

Na internetu je dnes možné najít téměř cokoli, kupříkladu stav počasí, encyklopedické informace, odborné publikace, jízdní řády a podobně. Tyto informace jsou uloženy jako webové stránky systému WWW (World Wide Web) a kterýkoli uživatel internetu má k nim přístup a může z nich čerpat.

Pro lidi je systém WWW vyhovující zdroj informací, nicméně narazíme na problém, pokud chceme tyto informace číst strojově. WWW totiž nepopisuje, jak by měly být informace na internetu prezentovány, každý publikovatel si je může zveřejnit jinak, například tabulkou, odrážkovým seznamem, nebo ve větách. Tyto informace jsou stále snadno čitelné pro člověka, ale obtížně čitelné pro stroj.

Možností řešení tohoto problému je zveřejňovat data i ve strojové podobě. Nabízí se například tabulky ve formátu CSV, nebo komplikovanější data ve formátu JSON a XML. Zde je již snadné číst data a dál je zpracovávat, ale programátor je stále nucen pochopit a přizpůsobit program na rozhraní těchto dat.

Konečným řešením se nabízí RDF.

0.1 Resource Description Framework

Resource Description Framework zkráceně RDF je rodina specifikací (tedy sada pravidel) která se používá na popis informací na internetu. RDF popisuje data jako graf, konkrétně vrcholy grafu jsou entity, jež ztvárňují nějaké věci (fyzické předměty, díla, myšlenky) a hrany tyto entity propojují a dávají jim vztahy.

Základem je takzvaný **statement** (česky trojice). Statement se skládá v tomto pořadí ze subjektu, predikátu a objektu přičemž subjekt a objekt jsou vrcholy (anglicky **nodes**) a predikát je orientovanou hranou jdoucí od subjektu k objektu.

Vrcholem v RDF může být IRI, literál, nebo prázdný uzel.

Jako vrchol IRI (Internationalized Resource Identifier) se rozumí vrchol jež přiřazuje entitě nějaký identifikátor ve tvaru IRI. Tímto jsme schopni v rámci WWW identifikovat různé entity a pracovat s nimi napříč různými zdroji. Ku příkladu Karel Čapek je v rámci Wikipedie jednoznačně identifikován jako <https://www.wikidata.org/wiki/Q155855>. IRI kromě identifikátoru nenese žádné další informace.

Literálem je pak uzel nesoucí nějakou hodnotu. Může se jednat o číslo popisující věk osoby, její jméno atp. V rámci RDF kromě hodnoty má literál i svůj typ, jež je opět vyjádřen pomocí IRI. Uvedme kupříkladu <http://www.w3.org/2001/XMLSchema#integer> jež vyjadřuje obecně celé číslo. Speciálním typem je <http://www.w3.org/1999/02/22-rdf-syntax-ns#langString> který vyžaduje ještě language tag a popisuje text v nějakém konkrétním jazyce.

Literály nám dávají možnost přidat IRI uzlům hodnoty a podporují právě i multijazyčnost.

Nakonec, hrana je opět popsána pomocí IRI jež reprezentuje typ vztahu.

0.1.1 Turtle jazyk

RDF graf může být popsán pomocí Turtle jazyka¹. Ten je využit při zápisu konfigurací a metakonfigurací, jež jsou popsány dále v tomto dokumentu.

Trojice (statementy) se zapisují jako tři slova oddělená mezerami a zakončená tečkou. Chceme-li zapsat IRI, musíme jej dát do špičatých závorek <>. Na začátku dokumentu lze kromě dalších věcí definovat i prefixy, které pak umožňují zkrátit zapisované IRI do namespace a zbytku `namespace:rest`.

Pokud se nám u statementů opakuje subjekt a predikát, můžeme jednotlivé objekty oddělovat čárkou ,. Obdobně, pokud se nám opakuje jen subjekt, můžeme dvojice predikát-objekt oddělovat středníkem ;.

Uvedme několik příkladů RDF grafu.

Příklad. Statement „Karel Čapek se narodil 9. ledna 1890“ vyjádřený v rámci wikidat.

```
@prefix wd: <https://www.wikidata.org/wiki/> .
@prefix wdt: <https://www.wikidata.org/wiki/Property:> .
@prefix xsd: <http://www.w3.org/2001/XMLSchema#> .

wd:Q155855 wdt:P569 "1890-01-09"^^xsd:dateTime .
```

Kód popisuje jeden statement kdy se Karlu Čapkovi <https://www.wikidata.org/wiki/Q155855> přiřadí přes property datum narození <https://www.wikidata.org/wiki/Property:P569> literál s jeho datem narození, jež má typ <http://www.w3.org/2001/XMLSchema#dateTime>.

Jak lze vidět z příkladu, statementy nemusí odkazovat jen na svůj dataset, ale mohou odkazovat i mimo něj. To nám dovoluje stavět již na existujících datasetech a jednoduše se na ně odkazovat přes IRI. Můžeme tak mít vlastní knihovní databázi jež ke knize přiřadí autora z datasetu Wikidat. Tímto jsme propojili dva datasety, což nám umožní se nad oběma dotazovat. Příkladem takového dotazu by mohlo být „Chci seznam knih v naší knihovně, jež byly napsány českými autory.“ Takový dotaz pak současně prohledá dva různé datasety a vrátí očekávané výsledky.

Uvedme ještě příklad statementu, jež se odkazuje na další entity.

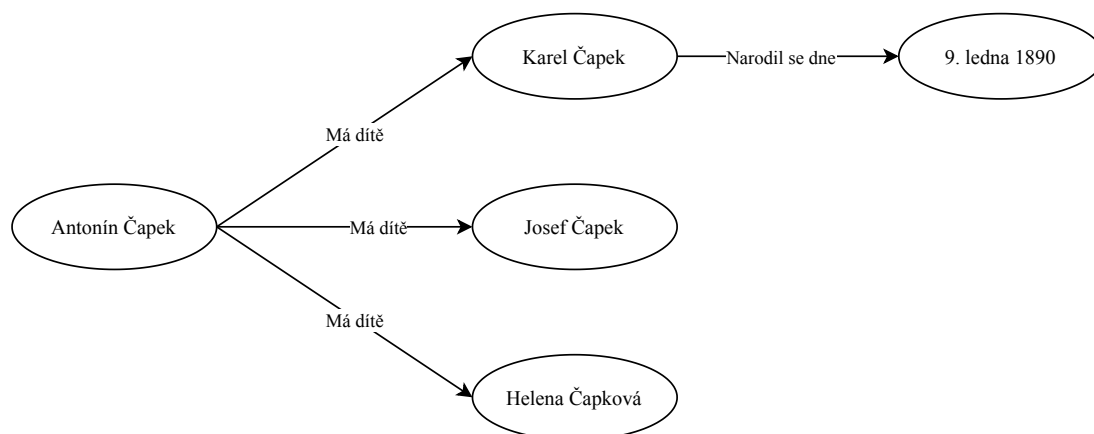
Příklad. Statement „Děti Antonína Čapka jsou Karel, Josef a Helena“ vyjádřený v rámci wikidat.

```
@prefix wd: <https://www.wikidata.org/wiki/> .
@prefix wdt: <https://www.wikidata.org/wiki/Property:> .

wd:Q6657059 wdt:P40 wd:Q155855 ,
               wd:Q454568 ,
               wd:Q4532606 .
```

Pro úplnost zmiňme ještě například následující graf popisující vztahy mezi lidmi, které jsou vyjádřeny ontologií FOAF (friend of a friend). Pokud by všechny zdroje popisující lidi využívali tuto ontologii, měli bychom jednotný interface jak přistupovat k lidským vztahům.

¹<https://www.w3.org/TR/turtle/>

Obrázek 1: Příklad grafu který získáme z předešlých dvou ukázek

```

@prefix foaf: <http://xmlns.com/foaf/0.1/> .
@prefix example: <http://example.org/> .

<http://example.org/Jan-Novák> foaf:name "Jan Novák" .
<http://example.org/Ondřej-Novák> foaf:name "Ondřej Novák" .

example:Pavel-Novotný foaf:name "Pavel Novotný" ;
                    foaf:knows example:Jan-Novák ,
                               example:Ondřej-Novák .
  
```


1. Vue.js framework

Klientská část aplikace je postavena nad Vue.js frameworkem, jež je populární JavaScriptový framework na stavbu uživatelských rozhraní. Protože některé z jeho funkcionalit byly použity v klíčových částech aplikace, je nutné čtenáře obeznámit alespoň se základním principem fungování frameworku.

1.1 Vuex

Vue.js framework, podobně jako konkurenční React¹ (Facebook) nebo Angular² (Google), využívají principu sledování stavu aplikace (jejich dat) pro automatickou změnu DOMu webové stránky. V praxi to znamená, že programátor může velice snadno napsat kód, který generuje uživatelské rozhraní na základě dat, která mohou být libovolně měněna bez nutnosti řešit problém, zda ke změně vůbec došlo a které části aplikace mají být o změně stavu informovány. Ve Vue tuto funkcionalitu zastává právě Vuex³, jež je možný používat samostatně.

Vuex drží stav aplikace jako jeden objekt (tedy slouží jako centrální úložiště dat pro celou aplikaci). Tento objekt se nazývá **store**. Změny ve storeu mohou být sledovány Vuexem pro vykonání libovolných akcí, například překreslení textu na stránce, jež byl vykreslen Vue frameworkem.

Vrátíme-li se k původnímu příkladu, programátorovi stačí přiřadit do proměnné, jež je spravovaná Vuexem, novou hodnotu a Vuex se postará o zavolání všech komponent, které tuto proměnnou využívají a tyto komponenty na stránce překreslí původní hodnotu na novou. Překreslení přitom proběhne až poté, co skončí průběh aktuální funkce. Tohoto je docíleno pomocí

`Window.requestAnimationFrame()`. Díky tomuto můžeme stav v rámci průběhu jedné funkce modifikovat vícekrát se skoro nulovým dopadem na celkový výkon aplikace.

1.1.1 Computed properties

Kromě této funkcionality Vuex nabízí takzvané **getter**y, jež jsou ve Vue frameworku nazývány jako **computed properties**. Jedná se o funkce, které využívají data ze storeu pro výpočet dat nových. Výhoda takovýchto getterů je ta, že Vuex dokáže výsledky těchto funkcí cachovat a přepočítává je pouze tehdy, změní-li se data původní. Interně gettery fungují tak, že při zavolání klientské funkce Vuex sleduje které části storeu byly dotázány a ty pak sleduje na změnu jež invaliduje cache konkrétního getteru. Při příštím požadavku na hodnotu se pak klientská funkce volá znovu a celá operace se opakuje.

Tyto computed properties jsou v aplikaci využívány často. Kupříkladu funkce, která počítá, zda je sousední uzel vybrán. Na takovou hodnotu se v aplikaci mohou ptát libovolně krát, ale počítá se pouze tehdy, když se množina sousedních uzlů vrcholu změní, nebo se změní právě označení uzlu z množiny.

¹<https://reactjs.org/>

²<https://angularjs.org/>

³<https://vuex.vuejs.org/>

1.1.2 Watchers

Ve Vue lze využívat i **watchery**, které umožňují registraci callbacku na změnu určité proměnné ve stavu. Watchery má smysl využívat tam, kde již data přestávají být spravována Vue frameworkem, tedy u knihoven třetích stran. Watchery, podobně jako překreslení komponent, jsou volány až po skončení probíhající funkce.

1.1.3 Změna stavu

Jak již bylo zmíněno, stav lze měnit přiřazením do proměnné, popřípadě voláním metod jako `.push()` na poli. Vuex dokáže tyto změny sledovat nahrazením původní proměnné (máme na mysli položku objektu) JavaScriptovým setterem. U polí dojde k obalení metody `.push()` jež registruje změnu stavu.

Tento přístup má několik nevýhod, které se promítly i při vývoji klientské aplikace:

- Vue není plně kompatibilní s novými **ES6 kontejnery** `Map` a `Set` a proto jsou v aplikaci používány jen v rámci lokálních proměnných a mapa je nahrazena klasickým objektem.
- Protože je v JavaScriptu nemožné sledovat **vytvoření nové property objektu**, musí programátor v tomto případě volat ručně `Vue.set(target, propertyName/index, value)` a `Vue.delete`, popřípadě vytvořit nový objekt který nahradí ten původní.
- Je důležité mít na paměti, že data ve storu již nejsou původními objekty v pravém slova smyslu, ale veškeré fieldy a metody u polí byly nahrazeny, jak je zmíněno výše. Proto předání objektů a polí ze storu knihovnám třetích stran je nutné ošetřit **oklonováním objektu**, jinak může dojít k zaseknutí aplikace.
- Instance tříd **knihoven třetích stran může zaseknout aplikaci**, pokud ji uložíme do storu. Bohužel, tohoto je velmi snadné ve Vue frameworku dosáhnout omylem. Problém je rozebrán v následující kapitole.

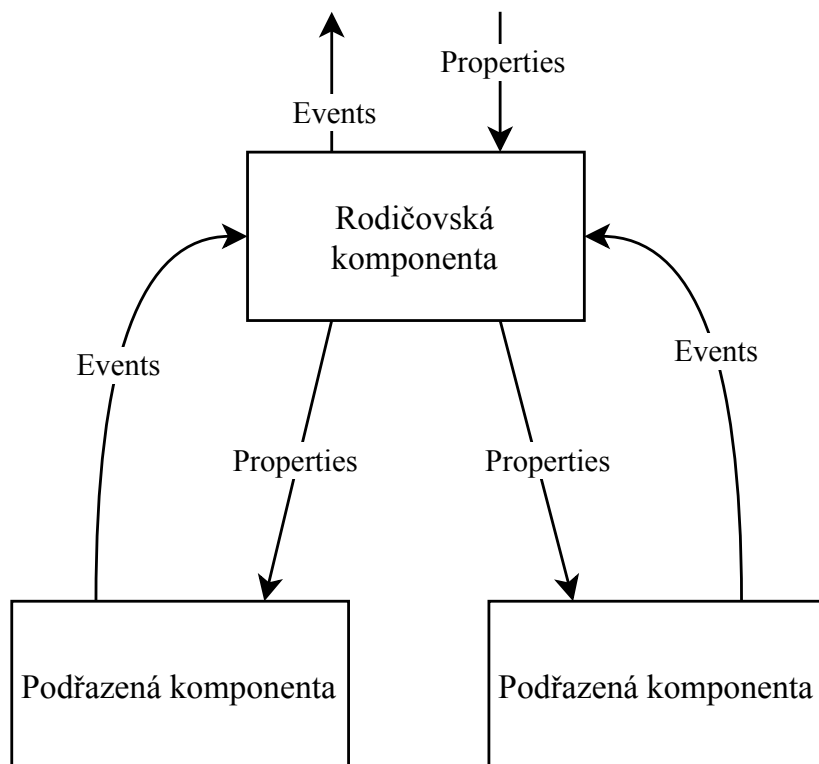
1.2 Vue framework

Vue framework využívá takzvané komponenty. Komponentou se rozumí prvek na stránce se kterým má smysl pracovat samostatně. Každá komponenta má vlastní HTML, CSS a JS. Komponenty se mohou do sebe zanořovat a vytvářet tak větší komponenty z menších. Příkladem může být komponenta *seznam* jež dokáže na stránku vykreslit seznam prvků. Takováto komponenta by pak mohla mít podkomponenty jako *prvek seznamu*.

Každé komponentě lze předat data formou **properties** přičemž komponenta na základě těchto dat může vyrobiť pod sebou další komponenty a předat jim část dat, která dostala.

Tyto předávaná data jsou právě data ze storu. Vue framework doporučuje, aby data co komponenta dostane formou properties neupravovala přímo, ale místo toho posílala události rodičovské komponentě, která data upraví. Ve své práci jsem se

rozhodl toto doporučení ignorovat, neboť by tímto vzrostla náročnost na správu aplikace.

Obrázek 1.1: Doporučený způsob komunikace mezi komponentami ve Vue frameworku

2. Požadavky na systém

Tato kapitola shrnuje původní a později přidané požadavky na systém a jeho základní funkcionalitu.

Cílem bylo vyrobit webovou aplikaci jež by uměla procházet data v RDF databázích podle předem navolených konfigurací. Procházením se myslí postupné objevování nových uzlů grafu s pomocí již existujících.

2.1 Konfigurace

Konfigurací se rozumí uzel v RDF grafu který popisuje, jak by měla aplikace procházet datasety. Aktuálně může mít konfigurace tyto vlastnosti:

- `dct:title` Název konfigurace (*je možné zadat ve více jazycích*)
- `dct:description` Širší popis, čeho je možné s konfigurací dosáhnout (*je možné zadat ve více jazycích*)
- `browser:hasVisualStyleSheet` Určuje, jak mají uzly v aplikaci vypadat. (*popsáno dále*)
- `browser:startingNode` Doporučený uzel nebo uzly, kde začít s procházením grafu.
- `browser:resourceUriPattern` Regulární výraz popisující, jak by mělo vypadat IRI uzlu. Používá se v aplikaci jako nápověda uživateli, zda zadal správné IRI ještě než se pošle požadavek.
- `browser:hasViewSet` View sety. (*popsáno dále*)
- `browser:autocomplete` JSON soubor se seznamem RDF uzlů podle kterých probíhá hledání. (*popsáno dále*)

Příkladem konfigurace může být kupříkladu procházení slavných osobností na Wikidatech. Takováto konfigurace pak umožňuje uživateli chodit po uzlech reprezentující slavné osobnosti a dotazovat se například na filmy které natočily a knihy, které napsaly.

2.2 ViewSet

View set reprezentuje skupinu pohledů. Právý smysl pohledů pochopí čtenář dále v textu. View set má následující vlastnosti:

- `dct:title` Název view setu (*je možné zadat ve více jazycích*)
- `browser:hasView` Pohledy které patří pod tento view set. (*popsáno dále*)
- `browser:hasDefaultView` Výchozí pohled ze seznamu výše.
- `browser:hasCondition` todo
- `browser:hasDataset` todo

2.3 View

View (česky pohled) je způsob, jak můžeme pohlížet na konkrétní uzel v RDF grafu. Uzel totiž může mít obecně více vlastností současně, obdobně jako jedna osoba může být současně spisovatel, režisér a herec. V takovém případě bychom mohli mít tři různé pohledy na jeden uzel a uživatel si může vybírat, jestli ho zajímá jeho herecká, nebo spisovatelská kariéra. View má následující vlastnosti:

- **dct:title** Název pohledu *(je možné zadat ve více jazycích)*
- **dct:description** Popis pohledu *(je možné zadat ve více jazycích)*
- **browser:hasExpansion** Odkaz na expanzi - určuje jaké uzly lze získat z daného uzlu *(popsáno dále)*
- **browser:hasPreview** Odkaz na preview - určuje jaká data se mají získat pro ostylování konkrétního uzlu *(popsáno dále)*
- **browser:hasDetail** Odkaz na detail - určuje která data se zobrazí v detailu konkrétního uzlu *(popsáno dále)*

2.4 Expansion

Expansion popisuje jak lze daný uzel expandovat, tedy jedná se o operaci kdy se stahují nové uzly jež jsou nějak příbuzné expandovanému uzlu. Expanze vrací graf, tedy expandované uzly nemusí být přímými sousedy expandovaného. Jako expanzi si můžeme představit například „Zobraz všechny knihy co napsala daná osoba“. Expanze formálně patří k pohledu (view).

- **dct:title** Název expanze *(je možné zadat ve více jazycích)*
- **browser:hasDataset** Popisuje konkrétní endpoint vůči kterému se dotazuje na data.
- **browser:query** Popisuje SPARQL dotaz který bude spuštěn na endpointu datasetu.

Anděl (2007, str.29)

Závěr

Seznam použité literatury

ANDĚL, J. (2007). *Základy matematické statistiky*. Druhé opravené vydání. Matfyzpress, Praha. ISBN 80-7378-001-1.

Seznam obrázků

1	Příklad grafu který získáme z předešlých dvou ukázek	4
1.1	Doporučený způsob komunikace mezi komponentami ve Vue frameworku	7

Seznam tabulek

Seznam použitých zkratek

A. Přílohy

A.1 První příloha